

Sammen om at læse litteratur - om litteraturundervisning i udskolingen

At besøge 9.-klasserne på Vemmelev Skole er et kig ind i et vækstrum, hvor lærerne tager hånd om elevernes læseudvikling. Undervisningen stiller krav til eleverne, som forventes at deltage aktivt og tage medansvar.

AF DORTE KAMSTRUP

folkeskolen.dk og dk4 er på besøg på Vemmelev Skole ved Korsør for at dokumentere skolens læseindsats i udskolingen. Dagen er begyndt med stillelæsning i læsebånd for 9.x og 9.y og deres to danskere Mona Pedersen og Jeanette Wengel. Efterfølgende er de to klasser gået i hver sin klasse, hvor de parallelt har arbejdet med læsehastighed gennem 5-5-5-læsning (se undervisningen på Vemmelev Skole i tv-udsendelsen "Læsemagasinet 5: »Sammen om at læse litteratur i 9. klasse« på dk4 og her på folkeskolen.dk, og læs mere om arbejdet i artiklen »Læsemusklen skal trænes hver dag - også i udskolingen« på folkeskolen.dk). Kameraholdet er nu på besøg hos Mona Pedersen for at se, hvordan der arbejdes med indholdslæsning og litteratursamtale. De to 9.-klasser har nogle dejligt lyse lokaler, og i dagens anledning er der flot som aldrig før. Læsekonulenten har flere gange inden udsendelsen været på besøg i klassen og lidt grinende bedt elever og Mona Pedersen om en hovedrengøring. I dag er der ingen papirer, der hænger ud af kasserne, der ligger ingen ordbøger i vindueskarmen, og ingen plakater på væggene er ved at falde ned. Der er ingen ben på bordene, og taskerne står pænt op ad stolen, så enhver indskolingsklasse ville have svært ved at gøre dem det efter. Ja, selv vinduerne er blevet pudset. Nej, 9. klasse er ikke blevet udvalgt til tv-udsendelsen "Læsemagasinet" efter ordenssans og håndskrift, og det er Mona Pedersen heller ikke. De er valgt på grund af den undervisningsstruktur, energi, nerve og fantastiske relationskompetence, der under alle besøg har præget undervisningen.

9. klasse arbejder godt og selvstændigt, også når kameraerne er slukkede, eller når læreren for en stund forlader lokalet. Eleverne arbejder ikke alene, fordi de skal, men fordi de kan se mening med det. Den gensidige respekt mellem lærere og elever, som gennemsyrrer det fælles skolearbejde, betyder også, at det hold elever, der bliver filmet, er en blandet klasse af 9.x og 9.y. Til hverdag arbejder de to danskere Mona Pedersen og Jeanette Wengel parallelt, så al forberedelse sker sammen. Timerne er lagt parallelt, så de to klasser kender hinanden ud og ind. Derfor var det også helt naturligt, at de elever, der ikke ønskede at komme på tv, kunne modtage undervisning i lokalet ved siden af. Så selv om kameraerne i dag følger Mona Pedersens danskundervisning, ved vi, at på den anden side af væggen er novellen, der arbejdes med, også Jesper Wung-Sungs »At gøre sit bedste slår ingen mand af hesten«, og det er læseaktiviteterne også.

At gøre eleverne læseparate - förlæsning

Der er en tydelig struktur for arbejdet. Som Mona Pedersen udtrykker det i tv-udsendelsen: »Der går en rød tråd gennem det arbejde, vi præsenterer for eleverne. Ikke kun det med at læse teksten, arbejde med den og tale om den bagefter. Det, der er mere væsentligt, synes vi egentlig er forforståelsen: Hvad er baggrunden for, at vi skal læse denne tekst? Hvilke ord kender de i forhold til den tekst, vi skal arbejde med? Hvor stort et kendskab har eleverne til de nye ord. Vi arbejder blandt andet med ugens ord, hvor vi fra uge til uge har nogle nye ord. I denne uge er det blandt andet intertekstualitet - så de hele tiden får udvidet deres ordforråd, som også giver dem en baggrund for at kunne forstå teksterne, jo sværere de bliver. Meningen med skolelivet er jo, at teksterne gerne skulle blive en anelse sværere fra år til år, og det gør ordene jo også ...«.

Eleverne kastes altså ikke direkte ud i novellelæsningen, men gøres læseparate gennem fælles samtaler om, hvad det er for en type tekst, de skal til at læse¹.

Sammen om at læse litteratur - cirkellæsning

Eleverne har tidligere arbejdet med rollelæsning i mange faglige sammenhænge, blandt andet i dansk, biologi, samfundsfag og historie. I denne uge har Mona Pedersen ladet sig inspirere af et nyt undervisningsmateriale af Ayoe Quist Henkel: »Sammen om at læse litteratur« . Herfra er dagens tekst af Jesper Wung-Sung valgt, og det samme er aktiviteten »cirkellæsning«. Som det udtrykkes om metoden i lærerens resursebog til materialet: »Cirkellæsning sigter imod, at eleverne i litteraturcirklerne er aktive, kommunikerende og forholder sig til teksten. De læser teksten langsomt og skiftes til at fokusere på elementer, som kan føre dem ind i netop denne teksts særlige univers«. Denne intention suppleres meget godt af Mona Pedersen, som i tv-udsendelsen siger: »Ved rollelæsningen/cirkellæsningen inddrages alle - der er ikke den mulighed at læne sig tilbage og være passiv. Eleverne er sammen om at læse og hjælper hinanden med de ting, der er udfordrende for den enkelte«².

Cirkellæsning er baseret på Cooperative Learning³ og teorien om reciprok undervisning, som den blandt andet beskrives hos Rune Andreassen⁴. Rune Andreassen citerer forskerne Annemarie Sullivan Palincsar og Ann L. Brown, som i deres forskning er kommet frem til fire grundlæggende strategier som grundlag for en god læseforståelse:

1. Opsummere tekstens hovedpunkter,
2. Stille spørgsmål til teksten,
3. Løse forståelsesproblemer i svære eller uklare dele af teksten,
4. Forudsige, hvad teksten omhandler.

I cirkellæsning er eleverne sammen om at læse og hjælper hinanden med de ting, der er udfordrende for den enkelte.
Foto: Thorkild Thejsen

1 Kamstrup, Dorte (2012): *Begynd aldrig med at læse teksten*. Folkeskolen.dk

2 Man bruger også cirkellæsning i 2. klasse i *Læsemagasinet 3: Sikre, hurtige og glade læsere* og i 6. klasse i *Læsemagasinet 4: Læsning i fagene*. Begge udsendelser og de tilhørende artikler kan ses og læses her på folkeskolen.dk

3 Kagan, Spencer og Jette Stenlev (2006): *Cooperative Learning*. Alinea.

4 Rune Andreassen i Bråten, Ivar (2008): *Læseforståelse – læsning i videnssamfundet teori og praksis*.

Disse strategier er i cirkellæsningen blevet til fire roller: Højt læseren, der læser teksten højt, så alle har hørt det, Fokusfætteren, der giver afsnittet en dækkende overskrift, Sporhunden, der sætter fokus på de danskfaglige begreber og litterære spor, og Spørgejøgren, der stiller undrespørgsmål til teksten.

At også eleverne er glade for metoden, er tydeligt. Kim Jørgensen, elev i 9. klasse, siger det sådan i udsendelsen: »Vi har alle sammen hver vores mening, når vi kører rundt i cirklen med Sporhunden, Fokusfætteren og så videre. Vi har alle hver vores opfattelser af bogen og fortolkning af den - så vi får forskellige meninger frem«. Om de forskellige roller forklarer han: »Højt læseren giver lidt sig selv, det er ham eller hende, der læser højt, så alle har hørt det. Så har vi så Fokusfætteren, der skal spore sig ind på det i historien, der er vigtigt. Læse mellem linjerne, hvor det ikke står direkte«. Pernille Giovanni Poulsen fortsætter gennemgangen af de forskellige roller: »Når vi har læst, så sidder Spørgejøgren og stiller spørgsmål til selve teksten. Det kan være, hvorfor en person har gjort noget, eller hvorfor det blev sådan? Sporhunden er den person, der finder litterære spor i teksten. Det er det, der sker videre ... Det, man kan stille spørgsmål til«.

Læseteater - at leve sig ind i tekstens univers

Eleverne ved, hvad de skal, og kan hele tiden følge dagens planlagte aktiviteter på tavlen. I stedet for at stoppe efter hver delaktivitet, hvilket ofte kan virke stressende på langsomme læsere og forstyrrende for elever, der godt kan lide at arbejde i dybden, giver Mona Pedersen hele tiden nogle tydelige "mellemtider". Eleverne forventes på den måde selv at styre opgaven i grupperne og sætte tid nok af til de enkelte aktiviteter. Ikke kun hastighedskurser og notatteknikker skal ruste 9. klasse til at være klar til at begynde på en ungdomsuddannelse efter sommerferien, det skal også det øgede ansvar for planlægning af eget og gruppens arbejde. At eleverne magter opgaven, er tydeligt. Som udefrakommende kan det til tider virke lidt kaotisk, som bier i en bikube en varm sommerdag, men intensiteten og nerven er hele tiden til stede. Nogle elever er endnu ikke færdige med cirkellæsning, andre diskuterer højlydt divergerende meninger om teksten og må tysses lidt på af Mona Pedersen - igen med et smil på læben. En gruppe er i fuld gang med at øve en oplæsning af teksten med fordelte roller. Et par af dem er i gang med at tegne en berettermodel på den elektroniske tavle, andre giver linjeansvisninger fra teksten: Hvor starter anslaget, og hvor slutter det helt præcist? Og en af pigerne diskuterer med Mona Pedersen, fordi der er kommet flere tolkninger frem i gruppen.

Undervisningen i 9. klasse er et netværk med mange aktiviteter på én gang. Foto: Thorkild Thejsen

Så selv om beskrivelsen af undervisningen i denne artikel virker lineær med a før b, så er undervisningen i 9. klasse mere et netværk med mange aktiviteter på én gang.

Efter cirkellæsningen skal eleverne til at arbejde sig ind i tekstens personer. I stedet for at tale om indre og ydre karakteristik af personen anvender Mona Pedersen en karakterbeskrivelse fra Niels Jannerups »Læseteater«. På arket⁵, som eleverne arbejder efter, spørges der blandt andet: »Hvad vil karakteren opnå? Hvad forhindrer det?« Eleverne skal således tage tekstens personers perspektiv og forsøge at leve sig ind i deres bevæggrunde for at handle, som de gør.

Fra karakterbeskrivelserne glider grupperne over til arbejdet med det egentlige læseteater⁶. De finder en scene i novellen, som de finder central. Den skal de så bearbejde til læseteater - eller oplæsningsteater, som Mona Pedersen kalder det. Jesper Wung-Sungs novelle er fyldt med dialog og direkte tale, så omskrivningen giver næsten sig selv. Det er tydeligt, at eleverne har prøvet det mange gange før, og de har lært at lægge den indirekte tale og fortællerens små bemærkninger til en »fortæller», mens personernes direkte replikker fordeles mellem gruppens deltagere. Empatien og indlevelsen er vigtig, eller som Mona Pedersen udtrykker det til eleverne: »Det, der er vigtigt, når I nu laver oplæsningen, er, at I laver stemmerne, sådan som I tænker, at personen er«. Eleverne skal på egen krop kunne mærke personerne, leve sig ind under huden på dem og forsøge at sætte sig ind i deres handlinger og bevæggrunde.

Cirkellæsning giver mening, siger Pernille Giovanni Poulsen: »Hvis jeg læser den selv, så er der måske nogle vigtige ting, jeg springer over, som jeg måske kan glemme til næste dag. Det er her, gruppen hjælper mig med at få de ting frem igen, med at huske det bedre og forstå teksten«. Foto: Thorkild Thejzen

Ekspertgrupper

I dag har alle grupper samme opgave. Men andre dage kunne de faste firepersonersgrupper blive splittet op, så eleverne kunne gå ud i ekspertgrupper. I hver ekspertgruppe skal gruppens medlemmer fordybe sig i forskellige danskfaglige områder. En gruppe arbejder måske med tekstens komposition, en med tekstens miljø, en med personbeskrivelse og så videre. Som Niels Bonderup Dohn, adjunkt i didaktik ved Aarhus Universitets Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), udtrykker det i en artikel udgivet af »Universe Fonden til styrkelse af innovation og lærelyst«⁷:

5 Se karakterbeskrivelsen på <http://teater.cfu-slagelse.dk/Default.aspx?ID=1319>

6 Læs mere om læseteater på <http://teater.cfu-slagelse.dk/Default.aspx?ID=930>

7 Dohn, Niels Bonderup (2011): *Gruppearbejde*. Universefonden.dk

»Ideen er, at klassens grupper (ekspertgrupper)⁸ hver får sin afgrænsede opgave inden for et fælles tema, som de hver især arbejder med. Når ekspertgrupperne er nået til en løsning på deres problemstilling, splittes ekspertgrupperne op, og der dannes 'Jigsaw'-grupper med én person fra hver ekspertgruppe. I 'Jigsaw'-gruppen er hver elev ekspert inden for netop dét afgrænsede område, vedkommendes ekspertgruppe forinden arbejdede med, og eksperterne fremlægger så på skift deres resultater«.

Også her er formålet at lade klassens elever tage ansvar for læringen og derigennem få eleverne til at lytte til hinanden.

Det flerstemmige klasserum

Klassen på Vemmelev Skole er - for at anvende den norske teoretiker Olga Dystes begreb - et dialogisk klasserum⁹. Det giver støj, uro og til tider højlydte debatter, men det giver også medansvar for undervisningen og læringen. Ikke kun det, deres lærer siger, er vigtigt, også kammeraternes guldkorn kan være værd at lytte efter. I tv-udsendelsen lyder eleven Pernille Giovanni Poulsens konklusion om arbejdsformen sådan: »Det er rigtig, rigtig, rigtig godt, for vi får den der indlevelse i teksten, og vi finder flere spor, som vi slet ikke ville finde, hvis vi læste den selv. Jeg blev meget overrasket i en af teksterne, for der var en fra min gruppe, der fandt nogle spor, som jeg slet ikke ville have fundet, hvis jeg havde læst den selv. Jeg kommer dybere i teksten. Jeg får mere mening ud af teksten. Hvis jeg læser den selv, så er der måske nogle vigtige ting, jeg springer over, som jeg måske kan glemme til næste dag. Det er her, gruppen hjælper mig med at få de ting frem igen, med at huske det bedre og forstå teksten«.

Noget af det, der de næste år skal lægges vægt på i læse- og litteraturundervisningen - ikke kun på Vemmelev Skole, men i hele landet - er det bevidste arbejde med elevernes inferensdannelse - med tekstens tomme pladser. Den norske forsker Ida Buch-Iversen¹⁰ har udgivet en rapport fra et forskningsprojekt, som vil komme til at give genlyd i skolernes danskundervisning og i hvert fald er noget, vi vil arbejde meget bevidst med i Slagelse Kommune. Journalist Karen Ravn beskriver det sådan i artiklen »At læse er også at tænke« her på folkeskolen.dk: »Det er ikke nok at kunne afkode hele teksten og forstå alle ordene, for der står også mange væsentlige pointer mellem linjerne. At opfatte det udtalte kaldes at danne inferens. Og det kan man træne, viser ny norsk forskning«. Eleverne skal ikke alene lære at læse det, der står på, men også mellem og bag ved linjerne i teksten - og det kommer ikke af sig selv.

Det ringer ud

Som der står i »Fælles Mål - Dansk«: »Eleverne i folkeskolen undervises ikke i og med litteratur, for at de skal blive litteraturmagistre, eller for at de senere i livet skal arbejde med tekster på den måde, de gjorde i skolen. Eleverne beskæftiger sig med litteratur for at få oplevelser og dybere indsigt i sig selv og andre, for at skærpe opmærksomheden over for og glæden ved det digteriske sprog«.

Mindst lige så smukt udtrykkes det af Jonna Byskov og Marianne Keinicke¹¹: »Fiktionen er et eksperimentarium, hvor man kan få viden om verden i bred forstand: andre tider, andre miljøer, andre måder at vælge på«.

At besøge 9.-klasserne og deres lærere på Vemmelev Skole er også et kig ind i et fantastisk eksperimentarium. Et vækstrum, hvor Mona Pedersen og Jeanette Wengel tager hånd om elevernes læseundervisning og læseudvikling. Det er en undervisning, der stiller krav til eleverne. De forventes at deltage aktivt og ikke mindst tage et medansvar for det, der foregår.

Om lidt ringer det ud. Ikke kun for dagen, hvor kameraerne snurrede, men også for den trygge opvækst i folkeskolen herude på landet langt fra storbyen. Efter sommerferien vil man hver morgen

8 Læs mere om ekspertgrupper og andre gode ideer til at kvalificere gruppearbejdet på www.universefonden.dk/page13043.aspx. Se også gode eksempler på brugen af ekspertgrupper i litteraturundervisningen på dvd'en: *Læseudvikling for store og små* - afsnit 4 om novellearbejde i 5. klasse på Tjørnegårdskolen i Roskilde.

9 Dyste, Olga (1997): *Det flerstemmige klasserum*. Klim.

10 Læs mere om Ida Buch-Iversens forskning om inferensdannelse i artiklen *At læse er også at tænke* på <http://www.folkeskolen.dk/67735/at-laese-er-ogsaa-at-taenke> og i artiklen *"Det står jo ikke i teksten!" - Inferenser i læsning* på <http://www.videnomlaesning.dk/om-os/vores-udgivelser/norden-laeser-og-skriver/>

11 Keinicke, Marianne (m.fl.) (1994): *Læs med hoved, hænder, hjerte*.

skulle med bussen til Slagelse, hvor de mange ungdomsuddannelser venter. Da folkeskolen.dk og dk4 var på besøg, var det vinter, og der var endnu lang tid, til der skulle gives karakterer, skrives uddannelsesplaner, udfyldes uddannelsesparathedsbilletter og forberedes afsluttende prøver. Men nu hvor artiklen skrives, og udsendelsen kan ses på dk4 og folkeskolen.dk, er valget overstået. Nogle elever har søgt et år mere i XClass - Slagelse Kommunes 10.-klasse-center - nogle skal i gang med en gymnasial uddannelse, mens andre er på vej ind i en erhvervsuddannelse. Lige nu er det tid til at forberede folkeskolens afgangsprøve i dansk og læsning, men først efter sommerferien skal undervisningen stå sin prøve - har eleverne tilegnet sig de kompetencer, der skal til, for at de ikke alene kan optages på en ungdomsuddannelse, men også gennemføre den.

DORTE KAMSTRUP ER SKOLEKONSULENT I SLAGELSE KOMMUNE, CAND.MAG. I NORDISK SPROG OG LITTERATUR SAMT MEDIEÆSTETIK. SEMINARIELEKTOR I DANSK VED KDAS/PROFESSIONSHØJSKOLEN UCC 1999-2009.

Se og læs mere om litteraturundervisning i udskoling

Henkel, Ayoe Quist (2011):
*Sammen om at læse
litteratur.* Gyldendal

Bogen indeholder undervisningsforløb med konkrete bud på, hvordan litteraturarbejde i de ældste klasser kan udvikles, så eleverne bliver kompetente og engagerede læsere. Forfatteren inddrager udviklingsarbejde med afsæt i teorier og forskningsbaseret viden om litteraturpædagogik, mundtligheds-pædagogik og de samarbejdsorienterede tilgange til læring. Materialet består af grundbogen, elevhæftet "Mine procesark 8.-9. klasse" og lærerens resursebog.

Læseudvikling for store og små. Filmkompagniet.dk

De fem små film har titlerne »Læsning i børnehaveklassen«, »En god start i 1. klasse«, »At læse og skrive i 1. klasse«, »Læseforståelse gennem litteratur i 5. klasse« og »Læseudvikling på Bornholm«. Dvd'en er velegnet til en pædagogisk aften på en skole. Indskolingens lærere kan sammen se de første tre film og diskutere, hvordan deres egen læseundervisning er i forhold til den filmede undervisning. Mellemtrinnets dansk-lærere kan se den fjerde film og diskutere deres egen litteraturundervisning ud fra den. Og hele overbygningens (og mellemtrinnets) lærere kan se den femte film og diskutere, hvordan eleverne arbejder med forståelsesstrategier i alle de fag, som har tekster.

Bråten, Ivar (2008): *Læseforståelse - Læsning i videnssamfundet - teori og praksis.* Klim

Hvad vil det sige at forstå det, man læser, og hvordan kan undervisningen tilrettelægges, så den fremmer elevernes læseforståelse? Bogens forfatter tager udgangspunkt i disse og andre centrale spørgsmål om læseforståelse og diskuterer dem i lyset af nyere forskning. Læseren får indsigt i, hvad der kræves for at blive en god læser i videnssamfundet, og i hvad god undervisning i læseforståelse indebærer.

Bliv klog - Viden og inspiration til din undervisning.

Universe Fonden. Se mere på <http://www.universefonden.dk/page13043.aspx>

Se og læs mere på folkeskolen.dk

Se: Læsemagasinet 1: Læseleg med små børn

Læs: *Læs med børn fra de er helt små.* Af Kjeld Kjertmann og Thorkild Thejsen, 2012, folkeskolen.dk

Læs: *Børn elsker at se ord blive til.* Af Thorkild Thejsen

Se: Læsemagasinet 2: Læsning i børnehaven

Læs: *Leg med skrift og sprog, lær med leg.* Af Helle Bylander

Læs: *Sådan kan du læse sammen med barnet.* Af Caroline Sehested

Se: Læsemagasinet 3: Sikre, hurtige og glade læsere

Læs: *»Yes! Må vi prøve igen?«* Når 2.a forvandles til en læsemaskine. Af Dorte Kamstrup

Læs: *»Det er li'som med Lynet McQueen!«* At skabe strukturer for litteraturarbejdet i indskolingen. Af Dorte Kamstrup

Læs: *En fælles kommunal læseindsats i Slagelse.* Af Thorkild Thejsen

Se: Læsemagasinet 4: Læsning i fagene

Læs: *Sådan skaber vi et fælles sprog om læsning.* Af Lia Sandfeld

Læs: *Begynd aldrig med at læse teksten.* Af Dorte Kamstrup

Se: Læsemagasinet 5: Sammen om læsning i 9. klasse

Læs: *Læsemusklen skal trænes hver dag - også i udskolingen.* Af Dorte Kamstrup

Læs: *Trafikken på broen mellem folkeskolen og ungdomsuddannelserne skal gå begge veje.* Af Thorkild Thejsen

Tv-serien *Læsemagasinet* vises på dk4 og ligger permanent på videnomlaesning.dk og på folkeskolen.dk

Læsemagasinet produceres af dk4, Nationalt Videncenter for Læsning og fagbladet *Folkeskolen*